

Список використаної літератури

1. Arnauld A. S. Augustin. Des Mœurs de l'Eglise Catholique [Електронний ресурс] / A. Arnauld (trad.). – Paris : A. Vitre... M.DC.XLVII. – 127 p. – Режим доступу : <http://books.google.com.ua/books?id=5cQ8AAAACAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
2. Ablancourt P. D. Avertissement. Tacite / R. Zuber. N. Perrot d'Ablancourt, Lettres et préfaces critiques. – Paris : Didier, 1972. – P. 126–130.
3. Ballard M. De Cicéron à Benjamin. Traducteurs, traductions, réflexions / M. Ballard. – Villeneuve d'Ascq : Presses Univ. du Septentrion, 2007. – 301 p.
4. Coustel P. S'exercer beaucoup à la traduction; & quelles en sont les principales règles / P. Coustel // Les règles de l'éducation des enfants. T. II. – Paris : Estiennes Michallet, M.DC.LXXXVII. – P. 184–201.
5. Godeau A. Discours sur les œuvres de M. de Malherbe / Antoine Godeau // François de Malherbe. Œuvres. Nouvelle édition, t. 1. – Paris : Hachette, 1862. – P. 365–385.
6. Horville R. XVIIe siècle / R. Horville. – Paris : Hatier, 1988. – 448 p.
7. Lemaistre A. Règles de la traduction française / A. Lemaistre // P. A. Horguelin. Traducteurs français des XVIe et XVIIe siècles. – Montréal : Linguatex éditeur inc., 1996. – P. 89–90.
8. Méziriac C.-G. de. De la traduction / C.-G. de. Méziriac. – Arras : Artois Presses Université, Presses de l'université d'Ottawa, 1998. – 110 p.
9. Sacy I.-L. Lemaistre de. Poème de Saint Prosper contre les ingrats [Електронний ресурс] / I.-L. Lemaistre de Sacy. – P. : Vve M. Durand, 1647. – 276 p. – Режим доступу : <http://www.google.com.ua/books?id=gKyBMsp1iXAC&printsec=frontcover>
10. Vaugelas C. F. de. Remarques sur la langue française [Електронний ресурс] / C. F. de Vaugelas. – Paris : Vve J. Camusat, M.DC.XLVII. – 668 p. – Режим доступу : <http://visualiseur.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k84316s>

Статтю подано до редколегії
28.03.2012 р.

УДК 811.112.2'373.7

О. М. Матвійшин – кандидат філологічних наук, викладач кафедри мовної та міжкультурної комунікації Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Колоритні українські фраземи у німецькомовних варіантах західноукраїнських перекладачів

Роботу виконано на кафедрі мовної та міжкультурної комунікації ДДПУ ім. Івана Франка

У статті розглянуто особливості відтворення фразеологізмів німецькою мовою з акцентом на збереження або втрату образної семантики; проаналізовано методи перекладу усталених одиниць, які забезпечують адекватність та еквівалентність перекладів.

Ключові слова: переклад, фразеологізм, адекватність, образність, еквівалент.

Матвійшин О. Н. Колоритные украинские фраземы в немецкоязычных вариантах западноукраинских переводчиков. В статье рассматриваются особенности перевода фразеологизмов на немецкий язык с акцентом на сохранение или потерю образной семантики; анализируются методы перевода устойчивых единиц, которые обеспечивают адекватность и эквивалентность переводов.

Ключевые слова: перевод, фразеологизм, адекватность, образность, эквивалент.

Matviyishyn O. M. Colourful Ukrainian Phraseological Units in the German Versions of Western Ukrainian Translators. The article deals with the peculiarities of phraseological units reproduction in the German language. Preserving or losing the image semantics is accented on. We analyzed the basic methods of phraseological units reproduction to provide adequacy and equivalence of the German translations.

Key words: translation, phraseological unit, adequacy, imagery, equivalent.

Постановка наукової проблеми та її значення. З огляду на сучасну прагматично налаштовану наукову парадигму, дедалі частіше дослідники зосереджують свою увагу на вивченні фразеології, яка передає самобутність мови, її специфічний колорит, особливості образного народного мислення. Оскільки фразеологія характерна для усіх мов, особливий інтерес становить аналіз основних шляхів відтворення цих усталених одиниць у перекладі. Перекладач повинен забезпечити реалізацію прагматичного та семантичного наповнення фразеологізму на максимально можливого для досягнення цієї мети рівня еквівалентності.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Починаючи з початку минулого століття, видано чимало наукових праць, що з різних позицій висвітлюють основні питання фразеологічної теорії. У розвиток цієї науки вагомий внесок зробили такі науковці, як В. Телія, О. Кунін, І. Чернишова, Л. Скрипник, Р. Зорівчак, Т. Кияк та ін. Проте проблема відтворення фразеологічних одиниць німецькою мовою західноукраїнськими перекладачами початку ХХ ст. обмежується лише кількома заувагами у дослідженнях М. Зимомрі, Я. Лопушанського, Я. Погребенник, що й зумовлює новизну та актуальність цієї статті.

Виявлення особливостей трансформації фразеологізмів німецькою мовою в інтерпретаціях західноукраїнських перекладачів початку ХХ ст., що визначає мету статті. Це дасть змогу встановити, наскільки ефективно відтворено образність та експресивний потенціал одиниць оригіналу. **Об'єктом** дослідження є система фразеологізмів мов оригіналу і перекладу, **предметом** – особливості відтворення їх конотативного, емоційно-експресивного та образного значення. **Матеріалом** статті слугують твори класичної прози у німецькомовних версіях західноукраїнських перекладачів, зокрема буковинських: І. Будз, О. Кобилянської, І. Поповича, О. Роздольського.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проблема вивчення фразеологізмів є однією з актуальних серед теоретиків і практиків перекладу, оскільки явище фразеологізації у кожній мові має свої особливі форми виразу. Дослідник Я. Баран зазначає, що «основною властивістю фразеологізмів є образність і місткість їх значення, що вони не просто позначають поняття, виражають предметно-логічне значення, а доповнюють його відповідною характеристикою предметів, процесів, явищ тощо, яка не завжди міститься у семантиці окремого слова» [2, 36]. Важливе значення фразеологічні одиниці набувають у текстах художньої літератури, де вони, як справедливо зазначає І. Чернишова, «запрограмовані» [10, 257], а їхня динамічність визначається насамперед емоційністю, оцінністю, стилістичною забарвленістю, потенційною здатністю до модифікації, які так чи інакше потребують свого адекватного відтворення у перекладі. Певні труднощі при відтворенні фразеологічних одиниць іноземною мовою зумовлені із закладеною у них національною семантикою, яка передає соціально-культурну самобутність мовного колективу, спричинену умовами його життя та особливостями історичного розвитку. Саме це національне забарвлення дає підстави стверджувати, що «на шкалі неперекладності або важкоперекладності фразеологізми, або фразеологічні одиниці, посідають чи не найперше місце» [3, 179].

Фразеологізмам як стійким словосполученням притаманне цілісне значення, яке за своїм характером ідіоматично переосмислене та здебільшого метафорично-образне. Тому вони характеризуються різним ступенем умотивованості: від очевидного до нульового, що пояснюється їхньою внутрішньою формою (лексико-семантичний зміст вільного словосполучення, на основі метафоризації якого він з'являється). Під внутрішньою формою фразеологічної одиниці О. Кунін розуміє сукупність буквальних значень її компонентів, які позначають ознаку чи ознаки найменування у структурі образного фразеологічного значення, пов'язаного з ним дериваційними відношеннями [4, 185]. У перекладознавчому аспекті фразеологізм розглядаємо як єдине ціле (з урахуванням актуалізованих у тексті оригіналу внутрішньої форми та змісту, емоційно-експресивних та конотативно-стилістичних нашарувань), спираючись на наявні чи відсутні еквіваленти у мові перекладу. Зважаючи на ці міркування, звертаємо увагу на ті види фразеологізмів, яким притаманна специфічність щодо відтворення змісту, образу, емоцій, функції та стилю інформації, властивих оригінальному текстові.

Більшість фразеологічного складу мови з яскраво вираженими національними ознаками становлять ідіоми, переклад яких іноземною мовою зумовлює тонке відчуття мов оригіналу і перекладу, глибокий аналітичний та інтуїтивний підхід, оскільки йдеться про пошук у мові перекладу відповідників, які повинні сприйматися читачем, як свої, рідні.

Проаналізований корпус ідіом засвідчує, що перекладачі по-різному ставляться до відтворення останніх, ураховуючи літературознавчі, мовознавчі, а також культурологічні аспекти фразеологічних

висловів. У більшості випадків віднайдено їхні німецькомовні відповідники. Виходячи з критеріїв нерозкладності, експресивна фразема «мотати на вус» – ідіома, чи фразеологічне зрощення, зі значенням «брати до уваги»: «... а такі собі були, що **як намотають собі на вус**, то все дарма» [7, 66]. Німецькомовний варіант І. Будз «... und waren halt derart geartet, dass, **wenn sie sich etwas in den Kopf gesetzt hatten**, alles vergeblich wäre» [11, 389] цілком адекватно передає це стійке словосполучення у смисловому та стилістичному аспектах зі збереженням змісту, емоційних нюансів та образності. Функціонально-стилістичної адекватності вдалося досягти І. Поповичу при відтворенні фразеологізму «волосся дубом стає»: «Вартівникам **волосся дубом стало**» [8, 276], який збагачений експресивно-емоційними конотаціями на позначення відчуття жаху, стану крайнього нервового напруження. Перекладач віднайшов яскравий фразеологічний відповідник у німецькій мові – «Den Wächtern **stand das Haar zu Berge**» [12, 43]. При такому перетворенні збережено семантичне ядро ідіоми, її структуру та конотативні нашарування. З погляду лінгвістичної поетики, кожній фразеологічній одиниці властива триєдність – семантики, експресії та стилістичного забарвлення, що добре відтворив у цьому прикладі І. Попович.

Цікаво також поглянути і на відтворення фразеологізму «**Найшла коса на камінь**» [7, 69], яскравий стилістичний малюнок якого і контекст визначають рівень заряду ідіоми. Залежно від контексту, від певної мовленнєвої ситуації, адекватність ідіоми визначається не її прямим денотативним значенням, а образними, експресивними конотаціями. Подолавши проблему окремого компонента фразеологічної одиниці, урахувавши компенсаційні можливості контексту, перекладач І. Будз добирає німецький фразеологізм (щоправда, чомусь незавершений!): «**Aber der Krug geht so lange zum Brunnen bis er bricht** (курсив наш. – М. О.)» [11, 392], який містить аналогічне естетичне навантаження. Із першоджерела видно, що ця фразеологічна одиниця підкреслює крах веселого, розпусного життя героїні, її німецькомовний варіант певною мірою глибше розкриває семантичну витонченість, конотаційне нашарування, стилістично-емоційне тло.

Інколи вся фразеологічна одиниця виступає приміром семантичним архаїзмом, своєрідною реалією, усталеною одиницею біблійного характеру. Адекватне відтворення на фразеологічному рівні таких мовних одиниць відбувається лише в тому випадку, коли позамовна дійсність, яку вони відтворюють, тотожна. У цьому контексті зазначено фразему «в поті чола», яка слугує відгомном біблійної легенди. Німецькомовний варіант О. Кобилянської «im Schweiß unseres Angesichtes» («Die ganze Woche arbeiten wir **im Schweiß unseres Angesichtes**» [13, 476]) втілюється в текст перекладу як свій, оскільки ступінь його експресії в мові оригіналу і в мові перекладу збігається за своїм логіко-предметним значенням, образними конотаціями, стилістичними функціями. До того ж ця німецькомовна ідіома з аналогічними денотативними й конотативними семами (важка, напружена праця, наполегливість) належить також до біблеїзмів і легко вписується у загальний контекст твору.

При відтворенні фразеологічних одиниць важливу роль відіграють об'єктивні фактори, пов'язані насамперед із перекладацькою майстерністю, з досвідом і талантом перекладача. Часто виникає ситуація, коли завдяки сміливості перекладача, характерного для нього мовного чуття, фразеологізм у мові-рецепторі набуває певного нового значення (денотативного чи конотативного), яке не властиве оригінальному. Проте, як стверджують деякі науковці, кожна мова має свої виражальні засоби, особливості, і для того, щоб передати певний образ у мові перекладу, часто доводиться його змінювати. Яскравим свідченням такого явища виступає приклад відтворення фразеологічної одиниці «пошити в дурні», денотативне значення якої – «ввести в оману»: «... тоді аж староста доглупався, як він сам себе **в дураку пошив**» [5, 51]. Виразний стилістичний малюнок ідіоми разом із контекстом, у якому вона вжита, підсилюють емоційно-експресивне насичення цієї фраземи. Віднайдений О. Кобилянською відповідник у мові перекладу «...fiel es dem Kreishauptmann ein, dass er selber **den Brei gekocht hatte**» [13, 479] – відтворює денотативну образність і стилістичну піднесеність оригінального фразеологізму. Віднайдений фразеологізм (до речі, не зафіксований у німецькомовних джерелах) впливає з погляду інтерпретації перекладачки, яка мислить і відтворює згідно з нормами української мови («den Brei kochen» – «варити кашу» – «затягти щось складне з неприємними наслідками»).

Низка завдань виникає стосовно ідіоматичних висловів розмовно-просторічного та діалектного характеру у В. Стефаніка. Для перекладача першочерговим завданням виступає збереження стилістичної та ситуативної насиченості усталених одиниць. Так, наприклад, у новелі «Камінний хрест» в основі фразеологізму: «Потім мене такий туск напав, що-м **чиколонки гриз і чупер собі микав**,

качев-ем си по соломі, як худобина» [6, 78] лежать діалектизми «чиколонки» – кістки на руках та «чупер» – волосся, чуприна. Саме ці діалектні одиниці, підсилюючи момент прощання покутянина Івана Дідуха із селом, його розпачливий та безсилий стан, утворюють реальну картину. Відтворюючи фразеологічні одиниці, О. Роздольський має певні прорахунки, які зумовлені специфікою цих одиниць: «Und dann kam solch ein Sehnen über mich, dass ich meine *Fingergelenke zernagte* und *die Haare mir ausraufte* und mir auf dem Boden wälzte wie ein Vieh» [16, 29]. Перекладач замінює діалекти загальнолітературними словами, а фразеологізми перетворюються у вільні словосполучення, які через вдало підібране контекстне оточення адекватно передають своє семантичне наповнення і не втрачають експресивності.

Відтворюючи низку фразеологізмів із новели «Синя книжечка» В. Стефаніка, перекладач О. Роздольський не зумів досягнути їхньої повної функціонально-стилістичної адекватності, не вловив загальної тональності у рамках розмовно-просторічної лексики. Так, емоційна насиченість фразеологізмів у перекладі губиться через втрату емотивної функції вигуківих фразеологізмів: «Не моє – та й решта! Бий, як пса від чужої чати» [6, 8] – «Nicht mein ist's nun und damit Schluss. Wie einen Hund peitsch man mich weg aus dem fremden Heim» [15, 19].

Цікавим є відтворення перекладачем фразеологічної одиниці «піти з торбами» («Хоче мене з дітьми з *торбами* на старість *пустити*» [5, 56]). На перший погляд може здатися, що емоційність фразеологізму посилюється внаслідок вживання лексеми «торба» в множині, проте насправді це емоційна конотація, а не констатація факту. У сумному минулому старцювання було фахом, професією. Досліджувана ідіома у значенні «жебракувати, старцювати» у німецькомовному варіанті О. Кобилянської подається своїм еквівалентом «j-n an den Bettelstab bringen», який зафіксовано фразеологічними словниками: «Er will mich mit den Kindern auf meine alten Tage *an den Bettelstab bringen*» [13, 483]). Як бачимо, сам образ горя, голодних злиднів, що виникає під впливом сполучення лексем українського фразеологізму, функціонально-стилістична й експресивно-емоційна конотації того самого характеру, що створюється в мові першоджерела завдяки взаємодії образного шару й фразеологічного значення цієї одиниці, відтворено мовою перекладу; до того ж завдяки своїй архаїчній формі німецькомовний варіант несе більший заряд експресії.

Інколи фразеологізм з мовного погляду у перекладі відтворений правильно, проте не відповідає одиниці оригіналу в художньому аспекті. Ідеться насамперед про ідіоматичні вислови, які перекладачі сприймають буквально і відповідно калькують лексичне значення окремо взятих компонентів, як, приміром, І. Коралевич: «Аби-сте си тогди доробили, *коли вода гори ниде*» [9, 40] – «Dass Ihr dann zum Wohle kommen möget, *wenn das Wasser bergauf fließen wird*» [14, 20]. Покомпонентна калька позбавила вислів стилістичної однорідності, викривила її семантичне поле, не розкрила її емоційно-експресивного багатства. Аналогічно простежується у наступному прикладі: «*Візьми*, синку, *ноги на плечі* та й біжи хутко» [8, 278] – «Söhnchen, *nimm die Füße auf den Rücken* und jage, dass du dich erwärmst» [12, 43]. Покомпонентний переклад ідіоматичного вислову в значенні «тікати», «бігти» відтворює денотативний образ, семантико-стилістичні особливості, проте втрачаються конотативні нашарування, тому новостворений фразеологічний вислів не може донести до чужомовного читача його справжнє значення. Для передачі образного змісту ідіом перекладачеві потрібно «віднайти» новий німецькомовний фразеологізм, який сприйматиметься як вислів рідної мови. Тут цілком доречним є зауваження Ш. Баллі: «Власне факт злитості елементів фразеологізму доводить, що той, хто говорить, не думає над окремими словами, і часто, сам того не підозрюючи, говорить нісенітницю чи такі речі, які б нізащо не сказав, коли б розумів, що це означає... При вивченні фразеології схильність до аналізу так само шкідлива, як при вивченні окремих слів: занадто глибоке лінгвістичне знання заважає проникненню в дух мови» [1, 101].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Текстуальне зіставлення фразеологізмів українських прозаїків з їхніми німецькомовними варіантами засвідчує, що, незважаючи на низку невдало дібраних відповідників, перекладачам вдалося зберегти свіжість асоціації словесного образу. Аналізуючи способи відтворення фразеологічних одиниць буковинськими майстрами, зазначаємо, що перекладачі за допомогою віднайдених німецькомовних варіантів відтворили семантико-стилістичні функції фразеологізмів, їхні експресивно-емоційні конотації з частковою або повною образністю; втрата образності та конотаційних нашарувань простежується при використанні кальок та дескриптивної перифрази. Поодинокі огріхи при відтворенні ідіом зумовлені неухважним ставленням

чи нерозумінням певної фразеологічної одиниці. Проведений короткий перекладознавчий аналіз фразеологізмів німецькою мовою засвідчує, щосеред напрямів подальших наукових пошуків доцільно виділити особливості відтворення перекладачами Галичини та Буковини інших національно-маркованих одиниць іноземною мовою, зокрема, лексичних та структурно-конотативних реалій, одиниць ономастикону та ін.

Список використаної літератури

1. Балли Ш. Французская стилистика : пер. с фр. / Шарль Балли. – М. : Изд-во иностр. лит., 1961. – 394 с.
2. Баран Я. Фразеологізми у системі мови / Я. Баран // Вісн. Прикарпат. ун-ту. Сер. : Філологія. – Івано-Франківськ : Плай, 1999. – Вип. III. – С. 35–42.
3. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – [2-е изд.]. – М. : Высш. шк., 1986. – 342 с.
4. Кунин А. Внутренняя форма фразеологических единиц / А. Кунин // Слово в грамматике и словаре. – М. : Наука, 1984. – С. 183–188.
5. Мартович Л. Вибране : оповідання / Лесь Мартович ; [упоряд., вступ. ст. та приміт. В. М. Лесина]. – Ужгород : Карпати, 1982. – 224 с.
6. Стефанік В. Моє слово. Новели, оповідання, автобіографічні та критичні матеріали / В. Стефанік ; [передм. Л. Дем'янівської]. – К., 2001. – 319 с.
7. Федькович Ю. Твори. В 2 т. Т. 2 : Повісті. Оповідання. Казки / Юрій Федькович ; [перед. М. Нечитайлюка]. – К. : Дніпро, 1984. – 426 с.
8. Франко І. Вибрані твори. У 3 т. Т. 2 : Оповід. Драм. твори / І. Франко ; [упоряд. та прим. В. Бородіна]. – К. : Дніпро, 1973. – 622 с.
9. Черемшина М. Твори. В 2 т. Т. 1 / Марко Черемшина ; [ред. і автор вступ. ст. О. Є. Засенко]. – К. : Наук. думка, 1974. – 333 с.
10. Чернышева И. И. Текстобразующие потенции фразеологических единиц (на материале немецкой фразеологии) / И. И. Чернышева // Лингвистика текста : сб. науч. тр. – М., 1976. – Вып. 108. – С. 256–263.
11. Fedjkojuc O. Der Jäger / O. Fedjkojuc ; [aus dem Ukrainischen übersetzt von Iryna K. M. Budz] // Ruthenische Revue. – 1905. – Jg. 3. – № 9. – S. 387–392.
12. Franko I. Die Geschichte eines Pelzes / I. Franko ; [aus dem Ukrainischen übersetzt von Illa Popowjtsch] // Ruthenische Revue. – 1904. – Jg. 2. – № 2. – S. 42–45.
13. Martowjtsch OI. Ein Bauernsterben / OI. Martowjtsch ; [aus dem Ukrainischen übersetzt von Olga Kobylanska] // Ruthenische Revue. – 1905. – Jg. 3. – № 20. – S. 474–488 ; № 21–22. – S. 507–518.
14. Semaniuk I. Der Großvater / I. Semaniuk ; [aus dem Ukrainischen übersetzt von Irene Koralewjtsch] // Ruthenische Revue. – 1904. – Jg. 2. – № 1. – S. 20–22.
15. Stefanyk W. Das blaue Büchlein / W. Stefanyk ; [aus dem Ukrainischen übersetzt von O. Rosdolskyj] // Ukrainische Rundschau. – 1908. – Jg. 6. – № 1. – S. 19–21.
16. Stefanyk W. Das steinerne Kreuz / W. Stefanyk ; [aus dem Ukrainischen übersetzt von O. Rosdolskyj] // Ukrainische Rundschau. – 1908. – Jg. 6. – № 2. – S. 21–33.

Статтю подано до редколегії
27.03.2012 р.

УДК 81'25

А. П. Мельник – аспірант Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стратегії скорочення тексту при перекладі анімаційних фільмів

Роботу виконано на кафедрі теорії та практики перекладу з німецької мови ІФ КНУ ім. Т. Шевченка

У статті здійснено порівняльний аналіз найбільш поширених випадків скорочення тексту в ході перекладу американської анімації українською та німецькою мовами, а також з'ясовано, які перекладацькі стратегії скорочення використовуються при відтворенні іноземного кіно.

Ключові слова: кінопереклад, аудіовізуальний переклад, анімаційний фільм, опущення, компресія.